

**PERHEESEEN LIITTYVIEN DEMOGRAAFISTEN
TAUSTATEKIJÖIDEN YHTEYS LAPSEN
TYÖSKENTELYTAPOIHIN ENSIMMÄISELLÄ LUOKALLA**

Maiju Romo
Pro gradu -tutkielma
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kesäkuu 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Psykologian laitos

ROMO, MAIJU: Perheeseen liittyvien demograafisten taustatekijöiden yhteys lapsen työskentelytapoihin ensimmäisellä luokalla

Pro gradu -tutkielma, 29 s., 2 liites.

Ohjaaja: Kaisa Aunola

Psykologia

Kesäkuu 2013

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää miten perheen demograafiset taustatekijät, kuten perheen perhemuoto, sisarusten olemassa olo, vanhempien koulutustausta ja työtilanne ovat yhteydessä lapsen työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen ensimmäisen kouluvuoden aikana. Lisäksi oltiin kiinnostuneita siitä, eroavatko tulokset sukupuolen mukaan. Tutkimus toteutettiin osana Vanhemmat, opettajat ja lasten oppiminen-tutkimusta (VALO; Aunola & Nurmi, 2006-2009). Tutkittavina olivat 152 (79 tyttöä ja 73 poikaa) ensimmäisen luokan oppilasta sekä heidän vanhempansa ja opettajansa kolmen keskisuuren kaupungin alueelta Suomessa. Aineisto kerättiin kolmena eri vuotena käyttäen kolmea eri kohorttia. Aineistoa analysoitiin sekä henkilösuuntautuneesta että muuttujakeskeisestä näkökulmasta. Keskeisimpänä tuloksena havaittiin lasten työskentelytapojen olevan muodostuneet jo kohtalaisen pysyviksi ensimmäiseen kouluvuoteen mennessä. Tästä huolimatta tutkimuksen mukaan voidaan todeta, että pojilla asema perheen ainoana lapsena, tytöillä isän asema työelämän ulkopuolella ja yksinhuoltajaäidin kanssa kasvamisen ja sukupuolesta riippumatta äidin vähäinen koulutus näyttäisivät viitteellisesti olevan yhteydessä lapsen maladaptiivisiin työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen ensimmäisen kouluvuoden aikana, ja puolestaan pojilla uusperhe, tytöillä ainoana lapsena olo ja sukupuolesta riippumatta äidin työelämässä mukana olo adaptiivisiin työskentelytapoihin. Työskentelytapojen pysyvyydestä ja tulosten viitteellisyydestä voidaan päätellä, etteivät perheeseen liittyvät demograafiset taustatekijät ole enää ensimmäisen kouluvuoden aikana suuressa määrin yhteydessä lapsen työskentelytapoihin.

AVAINSANAT: adaptiiviset työskentelytavat, maladaptiiviset työskentelytavat, hallintasuuntautuneet työskentelytavat, suoritusstrategiat, perheen demograafiset taustatekijät

Sisällysluettelo

1.	JOHDANTO.....	1
1.1.	Lasten koulussa käyttämät työskentelytavat.....	1
1.2.	Perheen taustatekijöiden yhteys lasten koulussa käyttämiin työskentelytapoihin.....	4
2.	MENETELMÄT.....	6
2.1.	Tutkittavat ja tutkimusasetelma.....	6
2.2.	Mittarit.....	7
2.3.	Tilastolliset analyysit.....	10
3.	TULOKSET	12
3.1.	Henkilösuuntautunut lähestymistapa.....	12
3.1.1.	Työskentelytaparyhmien muodostaminen.....	12
3.1.2.	Työskentelytaparyhmien pysyvyys	15
3.1.3.	Perheen taustatekijät lapsen työskentelytaparyhmän ennustajana.....	16
3.1.4.	Perheen taustatekijät työskentelytapojen kehityksen ennustajana.....	17
3.2.	Muuttujakeskeinen lähestymistapa.....	18
3.2.1.	Perhetekijät työskentelytapojen lähtötason selittäjinä.....	18
3.2.2.	Perhetekijät työskentelytapojen kehityksen selittäjinä.....	18
4.	POHDINTA.....	20
4.1.	Työskentelytaparyhmät	20
4.2.	Perhetekijöiden yhteydet työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen	22
4.3.	Yhteenveto.....	24
5.	LÄHTEET	27

1. JOHDANTO

Lapsen oppimistilanteissa käyttämien työskentelytapojen tiedetään olevat yhteydessä hänen koulumenestykseensä; siinä missä tehtäväsuuntautuneet, itseensä uskovat ja innostuneet lapset menestyvät koulussa hyvin, ahdistuneet ja tehtäviä välttelevät lapset menestyvät puolestaan heikosti uuden oppimisessa (Diener & Dweck, 1978; Fincham, Hokoda & Sanders, 1989; Nurmi, Aunola & Onatsu-Arviolommi, 2001). Aiemman tutkimuksen pohjalta tiedetään, että nämä työskentelytavat ovat varsin pysyviä jo ensimmäiseltä koululuokalta lähtien (Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000). Onkin ehdotettu, että työskentelytavat kehittyisivät jo ennen kouluikää perheympäristössä (Ginsburg & Bronstein, 1993; Onatsu-Arviolommi, Aunola & Nurmi, 2002; Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000). Vaikka perheympäristön yhteydestä työskentelytapojen kehitykseen tiedetään jonkin verran (Kervinen & Aunola, 2013), tutkimusta perheeseen liittyvien taustatekijöiden merkityksestä ei ole tehty. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää missä määrin erilaiset perheeseen liittyvät demograafiset taustatekijät ovat yhteydessä lapsen ensimmäisenä kouluvuonna käyttämiin työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen.

1.1. Lasten koulussa käyttämät työskentelytavat

Työskentelytapa-viitekehyksen näkökulmasta lapsen oppimista ja motivaatiota koulussa ohjaavat lapsen kokemusten, tavoitteiden, omien ajatusten ja ympäristön palautteen kautta muodostuneet käsitykset omista mahdollisuuksista selviytyä oppimistilanteista (Nurmi ym., 2001). Haasteellisissa tai uusissa oppimistilanteissa nämä käsitykset ohjaavat oppilaan toimintaa; onnistumisodotukset ja usko omiin kykyihin johtavat tehtävään suuntautumiseen ja sitkeyteen, kun taas puolestaan epäonnistumisodotukset ja ajatus kykyjen puutteesta saavat aikaan tehtävän välttelyä ja yrittämisen puutetta (Aunola, 2000; Dweck, 1986; Elliot & Dweck, 1988).

Työskentelytapoihin on kirjallisuudessa viitattu monin eri käsittein kuten suoritusstrategiat (Määttä, Stattin & Nurmi, 2002), motivationaaliset orientaatiot (Ginsburg & Bronstein, 1993) tai tavoiteorientaatiot (Ames & Archer, 1988). Käytetystä käsitteestä riippumatta adaptiivisille eli oppimisen kannalta suotuisille työskentelytavoille on tyypillistä myönteinen minäkuva, onnistumisodotukset, tehtäväsuuntautuneisuus, sitkeys ja itselle edulliset syyselitykset (Dweck, 1986; Hokoda, Fincham & Diener, 1989; Nurmi ym., 2001). Esimerkiksi Cantorin (1990) mukaan optimistisia työskentelytapoja käyttävät uskovat onnistuvansa hyvin tehtävissä, työskentelevät paljon sen eteen ja selittävät mahdollisia epäonnistumisia itseä suojelevasti. Optimististen

työskentelytapojen lisäksi adaptiivisista työskentelytavoista usein käytettyjä nimityksiä ovat tehtävä- ja hallintasuuntautuneet työskentelytavat (ks. Esim, Diener & Dweck, 1978; Hirvonen, Georgiou, Lerkkanen, Aunola & Nurmi, 2010).

Haitallisten eli maladaptiivisten työskentelytapojen taustalla on puolestaan usein ahdistuneisuutta ja epäonnistumisen pelkoa, jota yritetään lievittää välttelemällä haastavaksi koettua tehtävää (Nurmi ym. 2001). Yleisesti maladaptiivisten työskentelytapojen käytölle on tyypillistä kielteinen kuva omista kyvyistä, ahdistuneisuus, epäonnistumisodotukset ja itseä vahingoittavat syyselitykset (Diener & Dweck, 1978; Dweck & Reppucci, 1973; Fincham ym. 1989; Hokoda ym. 1989; Nurmi ym. 2001). Myös maladaptiivisiin työskentelytapoihin on viitattu monin erilaisin käsittein, kuten tehtävän välttely (mm. Mägi, Torppa, Lerkkanen, Poikkeus, Rasku-Puttonen & Nurmi, 2013; Onatsu-Arviolommi ym. 2002), opittu avuttomuus (Diener & Dweck, 1978; Dweck & Reppucci, 1973), itseävahingoittava strategia (Berglas & Jones, 1978; Eronen, Nurmi & Salmela-Aro, 1998; Määttä ym. 2002) ja defensiivis-pessimistinen strategia (Cantor, 1990; Eronen ym. 1998; Määttä ym. 2002). Opitulle avuttomuudelle on tyypillistä ajatella, että omalla toiminnalla ei ole vaikutusta lopputulokseen, jolloin toimintaa luonnehtii avuttomuus, passivoituminen ja vähäinen sinnikkyys vaikeuksia kohdattaessa (Diener & Dweck, 1978; Dweck & Reppucci, 1973). Defensiivis-pessimistista työskentelytapaa käyttävät puolestaan madaltavat tavoitteitaan ja onnistumisodotuksia jo ennen tehtävää ja kokevat ahdistusta, mutta työskentelevät silti paljon tehtävän eteen (Määttä ym. 2002). Madalletut odotukset suojaavat epäonnistumisen seurauksilta (Cantor, 1990). Itseä vahingoittavassa työskentelytavassa puolestaan toiminta on tehtävää aktiivisesti välttelevää (Eronen ym. 1997). Tehtävää aktiivisesti välttelemällä, esimerkiksi sijaistoimintaa kehittämällä työskentelytavan käyttäjä luo etukäteen selityksen odotetulle epäonnistumiselleen (Berglas & Jones, 1978). Onatsu-Arviolommi ym. (2002) mukaan kouluiässä haitalliset työskentelytavat koostuivat tehtävän välttelystä, avuttomuudesta ja vähäisestä sinnikkyydestä, jotka muistuttavat paljon niin itseä vahingoittavaa strategiaa kuin opittua avuttomuuttakin.

Tutkittaessa työskentelytapojen yhteyttä lasten tai nuorten koulumenestykseen ja oppimistuloksiin on työskentelytapoja lähestytty vaihtelevasti joko muuttuja- tai henkilösuuntautuneesta lähestymistavasta käsin. Käytettäessä muuttujakeskeistä lähestymistapaa (esim. Aunola, Nurmi, Niemi, Lerkkanen & Rasku-Puttonen, 2002; Hirvonen, Georgiou, Lerkkanen, Aunola & Nurmi, 2010) mielenkiinnon kohteena on ollut, kuinka työskentelytapaa kuvaavat yksittäiset muuttujat (kuten onnistumisen ennakointi, tehtävää välttelevä toiminta, ahdistuneisuus tai syypäätelmät) ovat yhteydessä koulutaitoihin. Henkilösuuntautunutta lähestymistapaa käyttävät tutkimukset ovat sen sijaan pyrkineet ryhmittelemään tutkittavia erilaisiin

työskentelytavoiltaan homogeenisiin ja toisista ryhmistä eroaviin ryhmiin (esim. Eronen ym. 1997; Määttä ym. 2002; Nurmi, Onatsu & Haavisto, 1995). Lähestymistavasta riippumatta tulokset työskentelytapojen yhteydestä oppimistuloksiin ovat olleet yhden suuntaisia.

On havaittu, että adaptiivisilla työskentelytavoilla on yhteys parempaan akateemiseen suoriutumiseen ja maladaptiivisilla puolestaan heikompaan sekä ensimmäisten kouluvuosien aikana (Fincham ym, 1989; Georgiou, Hirvonen, Liao, Manolitsis, Parrila, & Nurmi, 2011; Hirvonen ym. 2010; Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000; Onatsu-Arviolommi ym., 2002) että myöhemmissä vaiheissa opintoja (Cantor, 1990; Nurmi, Aunola, Salmela-Aro & Lindroos, 2003). Esimerkiksi opitun avuttomuuden ja itseä vahingoittavan työskentelytavan käytön on havaittu olevan yhteydessä heikkoon suoriutumiseen koulussa yläkouluikäisillä nuorilla (Määttä ym, 2002; Nurmi ym. 1995). Tehtävää välttelevän käyttäytymisen alakouluikäisissä on puolestaan havaittu olevan yhteydessä heikompaan luku- ja laskutaitoon sekä opettajien arvioiden (Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000) että lapsien omien arviointien mukaan (Onatsu-Arviolommi ym., 2002), vaikkakaan yhteys ei aina ole suoraviivainen: tehtävää välttelevän työskentelytavan suosimisesta huolimatta oppilaan lukutaito ei välttämättä ole kehityksestä jäljessä (Mägi ym. 2013). Defenssiivis-pessimististen työskentelytapojen on maladaptiivisista piirteistään huolimatta havaittu olevan yhteydessä hyvään koulusuoriutumiseen nuoruudessa (Määttä ym., 2002).

Pitkittäistutkimuksissa koulutaitojen ja työskentelytapojen kehityksen välillä on havaittu kaksisuuntainen vuorovaikutussuhde (Hirvonen ym., 2010; Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000; Onatsu-Arviolommi, ym., 2002); hyvät koulutaidot edistävät adaptiivisten työskentelytapojen kehittymistä, kun taas koulutaitojen hidaskasvu ja oppimisvaikeudet altistavat maladaptiivisille työskentelytavoille. Adaptiivisten työskentelytapojen käyttäminen puolestaan edistää koulutaitojen kehittymistä, kun taas maladaptiiviset työskentelytavat hidastavat ja haittaavat sitä. On viitteitä myös siitä, että työskentelytavat kehittyvät jo ennen kouluun saapumista (Aunola, 2000), mutta viimeistään ensimmäisen kouluvuoden aikana työskentelytapojen on havaittu muodostuvan suhteellisen pysyviksi (Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000; Onatsu-Arviolommi ym., 2002).

Työskentelytapojen käytössä on havaittu sukupuolieroja (Aunola, Stattin & Nurmi, 2000; Hirvonen ym., 2010; Kervinen & Aunola, 2013; Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000); tytöt ovat tehtäväsuuntautuneempia kuin pojat, ja pojat puolestaan ovat tyypillisemmin tehtävää vältteleviä. Tästä huolimatta tytöt reagoivat poikia herkemmin ahdistumalla tehtävätilanteissa ja kokemalla avuttomuuden tunteita (Aunola ym. 2000; Diener & Dweck, 1978).

1.2. Perheen taustatekijöiden yhteys lasten koulussa käyttämiin työskentelytapoihin

Aikaisemmat tutkimukset (Ks. Aunola, 2000; Nurmi ym., 2001) antavat viitteitä siitä, että perheeseen liittyvät tekijät ovat yhteydessä työskentelytapojen kehitykseen. Perheeseen liittyen on havaittu esimerkiksi, että vanhempien kasvatustyyli (Aunola ym., 2000; Gonzalez & Wolters, 2006; Kervinen & Aunola, 2013; Onatsu-Arviolommi, Nurmi & Aunola, 1998), uskomukset (Aunola ym., 2002) ja vanhempien hyvinvointi (Onatsu-Arviolommi ym., 1998) ovat yhteydessä lasten työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen: auktoritatiivinen kasvatus sisältäen selkeät lapsen toiminnalle asetetut rajat yhdistettynä vanhemmuuden lämpöön ja vanhemman vastaanottavaisuus, usko lapsen onnistumiseen ja kykyihin sekä vanhemman oma hyvinvointi ovat yhteydessä lapsen adaptiivisiin työskentelytapoihin, kun taas paljon rajoja, mutta vähän lämpöä sisältävä autoritaarinen kasvatus, vanhemman stressi ja depressiivisyys, vähäisempi myönteisten tunteiden osoittaminen lapselle ja epävarmuus lapsen kyvyistä puolestaan ovat yhteydessä lapsen maladaptiivisiin työskentelytapoihin.

Tutkimusta perheen taustatekijöiden yhteydestä lasten työskentelytapoihin on huomattavasti vähemmän. Yhdessä harvoista tutkimuksista Mägi ym. (2013) havaitsivat, että vähemmän kouluttautuneiden vanhempien lapsilla esiintyi keskimäärin enemmän tehtävää välttelevää käyttäytymistä kuin enemmän kouluttautuneiden vanhempien lapsilla. Samassa tutkimuksessa myös perheen lasten määrän havaittiin olevan yhteydessä siihen millaisia työskentelytapoja lapsi käytti. Monilapsisuuden havaittiin olevan yhteydessä tehtävää välttelevään käyttäytymiseen, kun puolestaan yksilapsisesta perheestä tulevalle tyypillisempää oli korkea tehtäväsuuntautuneisuus.

Vaikka näiden taustatekijöiden yhteydestä työskentelytapoihin on vain vähän tutkimusta, taustatekijöiden merkityksestä työskentelytapoihin kiinteästi yhteydessä oleville motivaatiolle ja koulusuoriutumiseen tiedetään enemmän. Tutkimuksissa on esimerkiksi havaittu, että ydinperhe perhemuotona ja vanhempien korkea sosioekonominen asema ja koulutus ovat yhteydessä parempaan koulusuoriutumiseen ja motivaatioon (esim. Ginsburg & Bronstein 1993; Retelsdorf, Köller & Möller, 2011). Burchinal, Peisner-Feinberg, Pianta ja Howes (2002) havaitsivat tutkimuksessaan, että etenkin äidin korkeampi koulutustausta oli yhteydessä lapsen parempaan suoriutumiseen ensimmäisten kouluvuosien aikana. Weiser ja Riggio (2009) havaitsivat perheen taustatekijöiden, minäpystyvyyden ja koulusuoriutumisen olevan yhteydessä toisiinsa siten, että taustatekijät, kuten sosioekonominen asema, suhteet vanhempiin ja vanhempien osallistuminen olivat yhteydessä lapsen akateemiseen minäpystyvyyteen, joka puolestaan oli yhteydessä koulussa suoriutumiseen. Myös Onatsu-Arviolommin ja Nurmen (1997) nuorilla tekemän tutkimuksen mukaan perhetekijät ovat yhteydessä alisuoriutumiseen; muu kuin ydinperheen kanssa asuminen,

vanhemman alhainen koulutustaso ja negatiivinen perheilmapiiri altistavat alisuoriutumislle koulussa.

Kaiken kaikkiaan on siis havaittu sekä perheen taustatekijöiden että työskentelytapojen olevan yhteydessä koulusuoriutumiseen ja koulutaitojen kehittymiseen (ks. esim. Onatsu-Arviolommi ja Nurmi, 2000). On myös viitteitä siitä, että perhetekijät voisivat olla yhteydessä siihen millaisia työskentelytapoja lapsi käyttää (Mägi ym. 2013). Vähäisen tutkimustiedon vuoksi onkin mielekästä tutkia ovatko perhetekijät yhteydessä työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen. Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat perheeseen liittyvät demograafiset taustatekijät, kuten perhemuoto, sisarusien määrä, vanhempien koulutustaso ja vanhempien työtilanne, joiden on havaittu olevan yhteydessä muihin oppimiseen ja oppimismotivaatioon liittyviin ilmiöihin. Koska ensimmäisen kouluvuoden aikana työskentelytapojen on havaittu kehittyvän suhteellisen pysyviksi (Onatsu-Arviolommi, & Nurmi, 2000), on mielekästä tutkia perhetekijöiden mahdollisista yhteyttä nimenomaan kehityksen kannalta kriittisenä ajanjaksona. Koska aikaisemmassa tutkimuksessa työskentelytapoja on tarkasteltu sekä muuttuja- että henkilösuuntautuneesta lähestymistavasta käsin, tarkastellaan tässä tutkimuksessa yhteyttä kummastakin näkökulmasta ilmiöstä kattavamman kuvan saamiseksi.

Tutkimuskysymyksinä tarkastellaan ovatko erilaiset perheeseen liittyvät demograafiset taustatekijät, kuten lasten lukumäärä perheessä, perheen perhemuoto, vanhempien koulutustaso ja vanhempien työtilanne yhteydessä lasten työskentelytapoihin ensimmäisen kouluvuoden alussa. Koska tiedetään työskentelytapojen eroavan tytöillä ja pojilla, tutkitaan myös ovatko perhetekijöiden yhteydet työskentelytapoihin erilaisia riippuen lapsen sukupuolesta. Lisäksi tarkastellaan perhetekijöiden yhteyttä työskentelytapojen kehitykseen ensimmäisen kouluvuoden aikana ja ovatko yhteydet erilaisia riippuen lapsen sukupuolesta. Koska vastaavanlaista tutkimusta ei ole tietävästi tehty, ei hypoteeseja nähdä mielekkääksi muodostaa tämän hetkisen tutkimustiedon pohjalta.

2. MENETELMÄT

2.1. Tutkittavat ja tutkimusasetelma

Tutkimus toteutettiin osana Suomen Akatemian ja Jacobs Foundationin rahoittamaa Vanhemmat, opettajat ja lasten oppiminen-tutkimusta (VALO; Aunola & Nurmi, 2006-2009). Tutkittavina olivat 152 (79 tyttöä ja 73 poikaa) ensimmäisen luokan oppilasta (ikä: ka=7,5 vuotta, kh=3,61 kk) sekä heidän vanhempansa ja opettajansa kolmen keskisuuren kaupungin alueelta. Aineisto kerättiin kolmena eri vuotena käyttäen kolmea eri kohorttia (2006-2009). Alkujaan tutkimukseen pyydettiin mukaan kaikkien tutkimuskaupunkien kaikki ensimmäisen luokan opettajat kolmen vuoden ajalta (N=334), joista 166 opettajaa antoi suostumuksensa tutkimukselle. Kultakin mukaan suostuneelta koululuokalta satunnaistettiin yksi oppilas mukaan tutkimukseen. Näistä 14 oli erityisoppilaita, jotka jätettiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Lopullinen otos koostui siis 152 lapsesta ja heidän vanhemmistaan (152 äitiä, 118 isää) sekä opettajistaan (n=152). Tutkimukseen osallistuneille opettajille ja vanhemmille maksettiin rahallinen palkkio (100 euroa opettajille ja 50 euroa kummallekin vanhemmalle) tutkimukseen osallistumisesta.

Tutkittavien lasten koulutaitoja tutkittiin yksilötilanteessa syksyllä syys-lokakuussa ja keväällä huhtikuussa. Samassa yhteydessä lapset myös haastateltiin liittyen muun muassa heidän omiin käsityksiin omista työskentelytavoistaan. Tutkimukset suorittivat koulutetut tutkimusavustajat ja ne toteutettiin koulun tiloissa. Yksilötilanteen jälkeen tutkija arvioi kyselylomakkeen avulla lapsen tutkimustilanteen aikana käyttämiä työskentelytapoja. Myös tutkimukseen osallistuneet opettajat arvioivat kyselylomakkeen avulla lapsen työskentelytapoja sekä syksyllä (syys-lokakuu) että keväällä (huhtikuu).

Perheeseen liittyviä taustatietoja kartoitettiin lähettämällä vanhemmille (erikseen äidille ja isälle) kyselylomake syys-huhtikuussa ensimmäisen kouluvuoden aikana. Äideistä kaikki palauttivat kyselyn ja isistä 87 %.

2.2. Mittarit

Lasten työskentelytavat. Lasten työskentelytapoja arvioitiin kolmella eri tavalla: tutkija-arviolla, opettaja-arviolla ja lapsen haastattelulla.

(1) Tutkimustilanteen jälkeen (noin yksi tunti) tutkija täytti kyselylomakkeen koskien lapsen toimintaa tutkimustilanteessa (Nurmi & Aunola, 1998). Lomake koostui kymmenestä väittämästä, joihin vastattiin käyttäen kuusiportaista asteikkoa (0=”Ei lainkaan tällaista”; 5=”Ilmenee aina tällaista”). Kaksi osiota väitteistä mittasi ahdistuneisuutta (*Jos tehtävässä ilmenee vaikeuksia, lapsi ahdistuu.; Lasta pelottaa vaikeat tehtävät.*), kaksi osiota tehtävää välttelevää toimintaa (*Jos tehtävässä ilmenee vaikeuksia, lapsi alkaa touhuilla jotakin muuta.; Jos tehtävä ei suju, lapsi kiinnostuu muista asioista huoneessa.*), neljä osiota avuttomuutta (*Jos tehtävässä ilmenee vaikeuksia, lapsi lopettaa sen tekemisen ja jää passiivisesti odottamaan.; Luovuttaako lapsi helposti yrittämisen (tai sanooko, ettei hän osaa jo ennen aloittamista)?; Vaikka tehtävä muuttuu lapselle vaikeaksi, hän yrittää kovasti saada sen loppuun.* (Käännetty pisteytys); *Lapsi yrittää sitkeästi tehdä tehtäviä.* (Käännetty pisteytys)) ja kaksi osiota sosiaalista tukeutumista (*Jos tehtävässä ilmenee vaikeuksia, lapsi kääntyy testaajan puoleen.; Lapsi tukeutuu sinuun tehtäviä tehdessään.*). Näistä muodostettujen summamuuttujien Cronbachin alfa reliabiliteetit arvioituna syksyn ja kevään mittauskerralla olivat: 0.80 ja 0.84 ahdistuneisuudelle, 0.90 ja 0.88 tehtävän välttelylle, 0.84 ja 0.81 avuttomuudelle ja 0.85 ja 0.84 sosiaaliselle tukeutumiselle.

(2) Opettaja arvioi lapsella luokkaympäristössä esiintyvää tehtävän välttelyä kyselylomakkeen avulla. Oppilaan työskentelytapoja mitattiin viidellä kysymyksellä (*Jos toiminnassa tai tehtävässä ilmenee vaikeuksia, alkaako oppilas helposti tehdä jotain muuta?; Yrittääkö oppilas aktiivisesti selvittää vaikeistakin tilanteista tai tehtävistä? (Käännetty pisteytys); Luovuttaako oppilas helposti yrittämisen?; Osoittaako oppilas aktiivisuutta tai sitkeyttä toimissaan tai tehtäviä tehdessään? (Käännetty pisteytys), Jos toiminta tai tehtävä ei suju, alkaako oppilas touhuilemaan niitä näitä?*), joihin opettaja vastasi käyttäen viisiportaista asteikkoa (1=”Ei ollenkaan”; 5=”Erittäin paljon/ nopeasti”). Cronbach alfa reliabiliteetti tälle muuttujalle oli ensimmäisellä mittauskerralla 0.90 ja toisella mittauskerralla 0.89.

(3) Myös lasta itseään pyydettiin haastattelutilanteessa arvioimaan omia työskentelytapojaan käyttämällä Achievement Beliefs Scale for Children-mittaria (ABS-C, Aunola & Nurmi, 2006). Mittari sisälsi 16 väittämää, joista viisi mittasi hallintasuuntautuneisuutta oppimistilanteissa (*Haluan tehdä kaikki koulujutut itse ilman apua; Osaan tehdä vaikeatkin koulutehtävät heti; Teen mieluummin vaikeita koulutehtäviä kuin helppoja; Pidän vaikeistakin*

tehtävistä ja leikeistä; Minusta on mukava tehdä hankaliakin koulutehtäviä). Tutkija luki väittämän kerrallaan ääneen, jonka jälkeen lasta pyydettiin vastaamaan onko väittäjä ”ei totta” vai ”totta” hänen kohdallaan. ”ei totta”-vastaus koodattiin arvoksi ”0”. Jos lapsi vastasi ”totta”, pyydettiin häntä osoittamaan kuinka paljon väittäjä on totta valiten sopivin viidestä toinen toistaan suuremmasta neliöstä (Pienin neliö 1= *vähän totta*; Suurin neliö 5= *Hyvin paljon totta*). Hallintasuuntautuneisuuden muuttuja saatiin muodostamalla näistä väittämistä summamuuttuja. Cronbachin alfa reliabiliteetti tälle muuttujalle oli ensimmäisellä mittauskerralla 0.69 ja toisella 0.61.

Lasten matematiikan taitoja mitattiin kahdella eri testillä. Ensimmäinen testi on osa Matematiikan keskeisten käsitteiden diagnostiikka-testipatteristoa (Ikäheimo, 1996), ja sillä testattiin lasten tiedot matematiikan peruskäsitteistä, kuten ”yhteensä”, ”enemmän” ja ”vähemmän”. Näitä arvioitiin 11 tehtävällä, jotka vaikeutuivat progressiivisesti. Jokaisessa tehtävässä lapselle näytettiin kuva pallosta ja heitä pyydettiin piirtämään viereiseen ruutuun tietty määrä palloja (esimerkiksi ”Piirrä yhtä monta palloa kuin mallikuvassa”, ”Piirrä viisi palloa enemmän kuin mallikuvassa”). Jokaisesta oikeasta vastauksesta sai yhden pisteen. Toisessa testissä lasten aritmeettisia perustaitoja arvioitiin kynä-paperi-tehtävillä yhteenlaskuilla (esimerkiksi ” $9+3=$ __”, ” $86+$ __= 93 ”) ja vähennyslaskuilla (esimerkiksi ” $11-2=$ __”, ” $57-$ __= 48 ”). Laskuja oli yhteensä 20 ja lapsia pyydettiin tekemään niin monta tehtävää kuin he osasivat. Jokaisesta oikeasta vastauksesta sai yhden pisteen. Lasten matematiikan taitoja kuvaavan näistä kahdesta osateleistä muodostuvan summamuuttujan Cronbachin alfan reliabiliteettikerroin oli 0.85 kummallakin mittauskerralla.

Lasten lukutaitoa arvioitiin kahdella testillä. Sanojen luku-testissä lasta pyydettiin lukemaan ääneen 20 sanan lista, joka vaikeutui progressiivisesti. Sanan vaikeutta lisättiin pidentämällä sanoja (esimerkiksi ’ja’, ’isä’, ’ikkuna’, ’tulitikku’). Tehtävän tekeminen lopetettiin, mikäli lapsi ei pystynyt lukemaan neljää peräkkäistä sanaa oikein. Jokaisesta oikein luetusta sanasta lapsi sai yhden pisteen. Puolitusmenetelmällä (Split-half) laskettu reliabiliteetti sanojen lukemiselle oli 0.80. Sujuvan lukemisen testissä lapsen tehtävänä oli lukea lyhyt tarina ääneen mahdollisimman hyvin. Tarinassa oli 57 sanaa. Tulos sujuvalle lukemiselle saatiin jakamalla oikein luettujen sanojen määrä ajalla (sekunneissa), jonka lapsi käytti tarinan lukemiseen. Summamuuttuja lukutaidolle muodostettiin laskemalla keskiarvo kahden testin standardoiduista testituloksista. Pistemäärän korrelaatio opettajan arvioiman lukutaidon kanssa oli 0.69.

Perheeseen liittyvät taustatekijät. Perheeseen liittyvistä taustatekijöistä kerättiin tietoa vanhempien täyttämällä kyselylomakkeella. Kyselylomakkeessa kysyttiin avoimella kysymyksellä

lasten lukumäärää perheessä. Lasten keskimääräinen lukumäärä perheissä oli 2,39 lasta (keskihajonta 1,03) ja lasten lukumäärä vaihteli yhdestä lapsesta kymmeneen. Yksilapsisia perheitä oli 13 % kaikista perheistä. Äitien ja isien vastauksien välillä havaittiin voimakas positiivinen korrelaatio ($r=.97$, $p<0.01$), joka kertoo äitien ja isien vastauksien olevan yhteneväisiä, jolloin muuttujaa voidaan pitää luotettavana. Vastausten ollessa eriäviä käytettiin äitien vastausta. Analyysyjä varten vastauksista luotiin uusi muuttuja siten, että se kuvasi sitä onko lapsi ainoa lapsi vai onko hänellä sisaruksia siten, että 1=*ainoa lapsi*” ja 2=*sisaruksia*”.

Vanhemman koulutustaustaa kartoitettiin ammattikoulutuksen osalta pyytämällä vanhempia valitsemaan oikean vaihtoehdon neljästä: 1=*ei ammatillista koulutusta*”, 2=*ammattikoulu*”, 3=*opistotason koulutus*”, 4=*korkeakoulututkinto*”. Äideistä 23 %:lla ja isistä 16 %:lla oli korkeakoulututkinto, 41 %:lla äideistä ja 30 %:lla isistä opistotason koulutus, ja 26 %:lla äideistä ja 44 %:lla isistä ammatillinen koulutus. 10 %:lla äideistä ja 10 %:lla isistä ei ollut ammatillista koulutusta ollenkaan. Muuttujakeskeisessä analyysitavassa vanhemman koulutustaustamuuttujaa käytettiin sellaisenaan. Henkilösuuntautuneesta näkökulmasta tehtäviä analyysyjä varten muuttuja koodattiin kaksitasoiseksi siten, että 1=*ei ammatillista koulutusta*” (arvo 1) tai 2=*ammattillinen koulutus*” (arvot 2, 3 ja 4).

Samalla tavalla kartoitettiin myös vanhemman työtilannetta kysymällä ”Oletko tällä hetkellä” (1=*työelämässä*”, 2=*työttömänä*”, 3=*kotiäitinä/-isänä*”, 4=*eläkkeellä*”, 5=*jokin muu vaihtoehto, mikä:*”). Työelämässä äideistä oli 62 % ja isistä 93 %. Työttömänä puolestaan 10 % äideistä ja 3 % isistä. Tutkittavien perheiden äideistä 16 % oli kotiäitinä. Isistä yksi oli koti-isänä ja yksi eläkkeellä. Äideillä muuttujalähtöisessä analyysitavassa työtilanne muuttujaa käytettiin sellaisenaan ja henkilösuuntautuneesta näkökulmasta tehtäviä analyysyjä varten muuttuja uudelleen koodattiin kaksijakoiseksi, eli 1=*työelämässä*” (arvo 1) ja 2=*työelämän ulkopuolella*”(arvot 2, 3, 4 ja 5). Koska isistä suurin osa oli työelämässä, käytettiin molemmilla analyysitavoilla kaksitasoisesti koodattua muuttujaa, jossa siis 1=*työelämässä*” (arvo 1) ja 2=*työelämän ulkopuolella*” (arvot 2, 3, 4 ja 5).

Perheen perhemuotoa tarkasteltiin kysymällä ”Asutko tällä hetkellä” (1=*Aviopuolison ja yhteisten lasten kanssa*”, 2=*Avopuolison ja yhteisten lasten kanssa*”, 3=*Uusperheessä*”, 4=*Yksinhuoltajana lasten kanssa*”). Tilastollisia analyysyjä varten perhemuoto luokiteltiin uudelleen niin, että ydinperhe (vanhemmat avio- tai avoliitossa ja perheen lapset vanhempien yhteisiä) koodattiin arvoksi 1, uusperhe (vanhemmat avio- tai avoliitossa ja lapsia eri liitoista) arvoksi 2 ja yksinhuoltajaperhe arvoksi 3. Tutkittavista perheistä ydinperheitä oli 78 %, uusperheitä 12 % ja yksinhuoltajaperheitä 10 %. Kaikissa yksinhuoltajaperheissä oli äiti lapsen huoltajana. Äitien ja isien vastauksien havaittiin korreloivan positiivisesti ($r=.86$, $p<0.01$), joka kertoo äitien ja

isien vastauksien yhteneväisyydestä. Eriävien vastausten tapauksissa käytettiin analyyseissa äitien vastausta.

2.3. Tilastolliset analyysit

Tässä tutkimuksessa pyrittiin tarkastelemaan perhetekijöiden yhteyttä lasten koulussa käyttämiin työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen ensimmäisen kouluvuoden aikana. Tilastollisissa analyyseissa käytettiin kahta erilaista lähestymistapaa, henkilösuuntautunutta ja muuttujakeskeistä lähestymistapaa. Analyysit suoritettiin käyttäen IBM SPSS Statistics 20-ohjelmaa.

Henkilösuuntautunut lähestymistapa. Tarkasteltaessa perhetekijöiden yhteyttä työskentelytapoihin henkilösuuntautuneesta lähestymistavasta käsin oltiin kiinnostuneita siitä, minkälaisia työskentelytavoiltaan toisistaan eroavia alaryhmiä aineistossa on havaittavissa ja kuinka nämä ryhmät eroavat perhetaustaltaan. Analyyseissa edettiin muodostamalla ensin työskentelytavoiltaan toisistaan eroavia ryhmiä. Työskentelytaparyhmittely toteutettiin käyttäen Bergmanin ja El-Khourin (1999) pitkittäisaineistolle tarkoitettua ISOA –analyysiä (I-States as Objects Analysis), joka on erikoistapaus klusterianalyysistä. Kriteerimuuttujina käytettiin lasten käyttämiä työskentelytapoja kuvaavia yksittäisiä summamuuttujia. Ryhmittelyn jälkeen tarkasteltiin yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla miten muodostetut työskentelytaparyhmät erosivat toisistaan kriteerimuuttujien suhteen ja ristiintaulukoinnin avulla mittauskertojen välillä olevia pysyvyyksiä ja tapahtuneita muutoksia työskentelytaparyhmän jäsenyyksissä.

Perhetekijöiden yhteyttä työskentelytaparyhmittelyyn tarkasteltiin multinominaalisella regressioanalyysillä. Ensin tarkasteltiin yhteyttä syksyn mittauksien osalta, eli selitettävänä muuttujana oli työskentelytaparyhmän jäsenyys syksyllä ja selittävänä tekijänä yksitellen eri perhetekijät. Lapsen sen hetkiset lukemisen ja matematiikan taidot kontrolloitiin. Tämän jälkeen tarkasteltiin onko tulos erilainen riippuen lapsen sukupuolesta käyttäen edelleen multinominaalista regressioanalyysia, jossa selittäväksi muuttujaksi lisättiin myös sukupuoli ja sukupuolen ja perhetekijän yhdysvaikutus. Lopuksi tarkasteltiin ovatko perhetekijät yhteydessä työskentelytaparyhmäjäsenyyksissä tapahtuneisiin muutoksiin syksyn ja kevään mittauksen välillä. Tämä toteutettiin käyttäen multinominaalista regressioanalyysia, jossa kontrolloitiin syksyn työskentelytaparyhmän jäsenyys sen hetkisten lukemisen ja matematiikan taitotasojen lisäksi. Selitettäväksi muuttujaksi asetettiin kevään työskentelytaparyhmä ja selittäväksi muuttujaksi yksi perhetekijä kerrallaan. Tämän jälkeen tarkasteltiin onko tulos erilainen riippuen sukupuolesta lisäämällä sukupuoli ja sukupuolen ja perhetekijän yhdysvaikutus analyysiin.

Muuttujakeskeinen lähestymistapa. Muuttujakeskeisellä lähestymistavalla tarkasteltiin kunkin yksittäisen työskentelytapaa mittaavan muuttujan yhteyttä perhetekijöihin. Analyyseissa edettiin tarkastelemalla ensin perhetekijöiden yhteyttä työskentelytapoihin lähtötilanteessa eli ensimmäisen luokan syksyllä. Analyysimenetelmänä käytettiin kovarianssianalyysia, jossa lapsen lukemisen ja matematiikan taidot syksyllä kontrolloitiin kovariantteina. Analyysit tehtiin erikseen käyttäen kutakin perhemuuttujaa vuoron perään selittävänä tekijänä. Toiseksi tarkasteltiin onko perhetekijöiden yhteys lapsen työskentelytapoihin erilainen riippuen lapsen sukupuolesta lisäämällä sukupuoli ja sukupuolen ja työskentelytavan välinen yhdysvaikutus analyysiin. Kolmanneksi tarkasteltiin perhetekijöiden yhteyttä työskentelytapojen kehitykseen kovarianssianalyysin avulla, jossa lapsen keväällä mitattu lukemisen ja matematiikan taitotason lisäksi kontrolloitiin työskentelytavan lähtötaso syksyllä. Lopuksi perhetekijöiden ja työskentelytapojen kehityksen tarkastelun yhteydessä tutkittiin onko tulos erilainen riippuen sukupuolesta lisäämällä analyysiin lapsen sukupuoli ja sukupuolen ja työskentelytavan välinen yhdysvaikutus.

3. TULOKSET

Tutkimuksessa käytettyjen työskentelytapaa kuvaavien muuttujien keskiarvot ja keskihajonnat on esitetty taulukossa 1. Riippumattomien muuttujien keskiarvot ja hajonnat sekä korrelaatiot työskentelytapamuuttujiin on esitetty liitteessä 1.

TAULUKKO 1. Tutkimuksessa käytettyjen työskentelytapamuuttujien keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) syksyllä ja keväällä.

	Syksy		Kevät	
	<u>ka</u>	<u>kh</u>	<u>ka</u>	<u>kh</u>
Tutkijan arvioimat työskentelytavat:				
Sosiaalinen tukeutuminen	1.68	1.19	1.60	1.27
Ahdistuneisuus	1.10	0.97	0.71	1.00
Avuttomuus	1.32	1.05	0.89	1.00
Tehtävän välttely	1.16	1.30	0.91	1.23
Opettajan arvioima tehtävän välttely	2.30	0.98	2.24	0.93
Itsearvioidut hallintasuuntautuneet työskentelytavat	2.76	1.32	2.77	1.22

3.1. Henkilösuuntautunut lähestymistapa

3.1.1. Työskentelytaparyhmien muodostaminen

Työskentelytaparyhmien muodostamiseksi lapset ryhmiteltiin määrittelemällä samantyylistä työskentelytapaa käyttävät lapset omiin ryhmiinsä. Koska tutkimuksessa työskentelytapoja oli mitattu kahdella eri mittauskerralla ja haluttiin tarkastella samanlaisia työskentelytaparyhmiä molemmilla mittauskerroilla, päädyttiin ryhmittelyssä käyttämään ISOA-analyysia (I-States as Objects Analysis) (Bergman & El-Khoury, 1999; ks. Koivunen, 2002).

Tutkimuksen tavoitteena oli löytää samanlaiset klusteriratkaisut kummallekin mittauskerralle, joten ensimmäiseksi aineisto järjestettiin uudella tavalla. Aineistosta luotiin uusi tiedosto, jossa kummallakin mittauskerralla jokainen lapsi koodattiin erilliseksi yksilöksi siten, että saman lapsen mittaus tulokset molemmilta mittauskerroilta käsiteltiin erillisinä havaintoina. Seuraavaksi toteutettiin klusterianalyysi uudella tavalla järjestetylle aineistolle. Kriteerimuuttujina käytettiin lasten työskentelytapaa kuvaavia yksittäisiä summamuuttujia (tutkijan arvioimana sosiaalinen tukeutuminen ahdistuneisuus, avuttomuus ja tehtävän välttely, opettajan arvioima tehtävän välttely ja lapsen itsearvioima hallintasuuntautuneisuus). Kriteerimuuttujat normalisoitiin. Päätös klustereiden lukumäärästä tehtiin klusteroinnin tuloksiin ja aikaisempaan teoriataustaan perustuen. Ratkaisua varten toteutettiin myös hierarkkinen klusterianalyysi (agglomeration three), joka tuki klusterimäärästä tehtyä ratkaisua. Tämän jälkeen lopullinen ratkaisu saatiin toteuttamalla klusterointi päätetyllä klusterimäärällä. Lopuksi aineisto järjestettiin vielä kerran uudelleen siten, että se sisälsi kaksi mittauskertaa ja lasten ryhmä-jäsenyysmuuttujan erikseen kummallekin mittauskerralle.

Toteutetun klusterianalyysin avulla päädyttiin kolmeen toisistaan eroavaan lapsille tyypilliseen työskentelytapaan. Tämä ratkaisu oli sisällöltään koherentin ja se sai myös tukea hierarkkisen regressioanalyysin dendogrammista. Saadut klusterit nimettiin seuraavasti *1. Adaptiiviset työskentelytavat*, *2. Itsearvioidut hallintasuuntautuneet, mutta muuten maladaptiiviset työskentelytavat* ja *3. Maladaptiiviset työskentelytavat*. *Adaptiivisten työskentelytapojen* ryhmää kuvasi vähäinen ahdistuneisuus, tehtävävälttely, sosiaalinen tukeutuminen ja avuttomuus. Myös lapsi itse arvioi työskentelytapojaan hallintasuuntautuneiksi. Toiselle ja kolmannelle ryhmälle oli tyypillistä maladaptiivisten työskentelytapojen käyttäminen verrattuna ensimmäiseen ryhmään. Toinen ryhmä ”*Itsearvioidut hallintasuuntautuneet, mutta muuten maladaptiiviset työskentelytavat*” muodostui lapsista, jotka arvioivat itse omat työskentelytapansa hallintasuuntautuneiksi, mutta joilla muiden kriteerimuuttujien mukaan esiintyi tehtävän välttelyä, ahdistuneisuutta, avuttomuutta ja sosiaalista tukeutumista. Kolmannessa ryhmässä ”*Maladaptiiviset työskentelytavat*” lapsille oli tyypillistä erityisesti vähäinen itsearvioitu hallintasuuntautuneisuus ja korkea opettajan arvioima tehtävien välttely. Ryhmäratkaisua kuvailevat tiedot ja ryhmien vertailu kriteerimuuttujien suhteen löytyvät taulukosta 2.

TAULUKKO 2. Lastentyöskentelytaparyhmien keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) kriteerimuuttujien suhteen sekä ryhmien väliset erot kriteerimuuttujissa varianssianalyysillä testattuna

		Adaptiiviset (N=81)	Itsearvioidut hallintasuun- tautuneet, mutta muuten maladaptiiviset (N=38)	Maladaptiiviset, (N=32)	<u>F</u>
Sosiaalinen tukeutuminen	<u>Ka</u>	1.42 ^a	2.29 ^b	1.79 ^{ab}	12.72***
	<u>Kh</u>	1.15	1.19	1.08	
Ahdistuneisuus	<u>Ka</u>	0.77 ^a	2.02 ^b	1.18 ^c	47.26***
	<u>Kh</u>	0.73	1.02	0.94	
Avuttomuus	<u>Ka</u>	0.88 ^a	2.46 ^b	1.50 ^c	73.65***
	<u>Kh</u>	0.81	0.91	0.93	
Tehtävän välttely	<u>Ka</u>	0.57 ^a	2.44 ^b	1.57 ^c	71.62***
	<u>Kh</u>	0.84	1.21	1.41	
Opettajan arvioima tehtävän välttely	<u>Ka</u>	1.90 ^a	2.56 ^b	3.07 ^c	51.07***
	<u>Kh</u>	0.71	1.07	0.97	
Itsearvioidut hallintasuuntautuneet työskentelytavat	<u>Ka</u>	3.05 ^a	2.79 ^a	2.06 ^b	16.12***
	<u>Kh</u>	1.19	1.41	1.30	

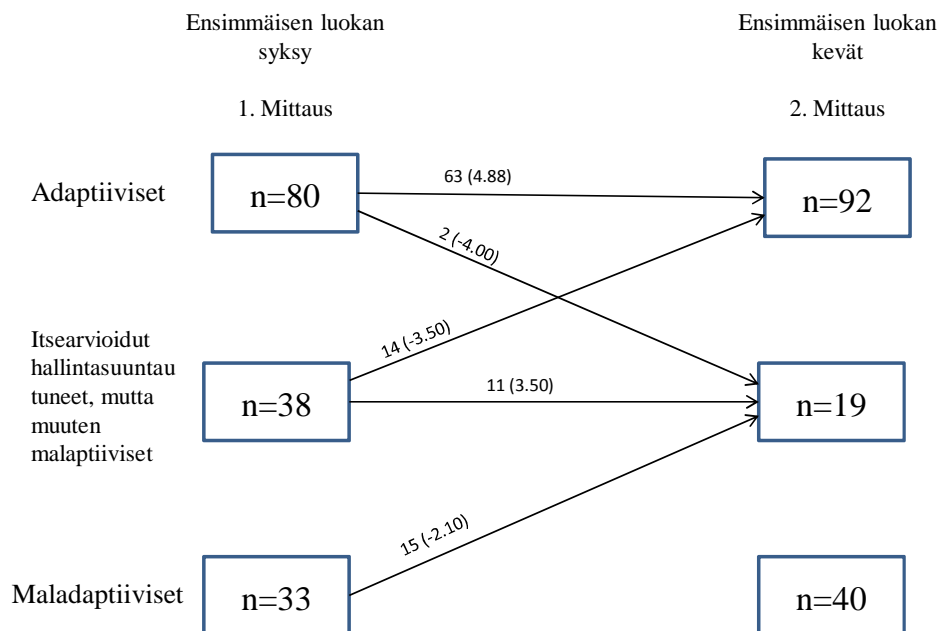
Huom 1. Työskentelytaparyhmien väliset tilastollisesti merkitsevät keskiarvoerot Bonferronin-testillä arvioituna on esitetty yläindekseillä.

Huom 2. Koska klusterianalyysissä kunkin lapsen kumpaakin mittauskertaa käsiteltiin erillisenä havaintona, n kuvaa tässä näiden havaintojen lukumäärää pikemminkin kuin lasten määrää.

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

3.1.2. Työskentelytaparyhmien pysyvyys

Työskentelytapojen pysyvyyttä ensimmäisen kouluvuoden aikana tutkittiin tarkastelemalla työskentelytaparyhmäjäsennyden pysyvyyttä ja mittauskertojen välisiä siirtymiä ristiintaulukoinnin avulla. Tulokset on esitetty kuvassa 1. Ristiintaulukoinnin perusteella kevään työskentelytaparyhmäjäsennys oli riippuvainen syksyn työskentelytaparyhmästä ($\chi^2(4) = 28.34$, $p < .001$). Tilastollisesti merkitsevää pysyvyyttä havaittiin sekä adaptiivisten työskentelytapojen ryhmässä että ”itsearvioidut hallintasuuntautuneet, mutta muuten maladaptiiviset”-ryhmässä. Tulokset osoittivat lisäksi, että oli pikemminkin tilastollisesti epätodennäköistä kuin todennäköistä siirtyä ryhmästä toiseen mittauskertojen välillä. Tarkempia tietoja ryhmien suuruuksista eri mittauskerroilla ja ryhmäjäsennyksissä tapahtuneista muutoksista on esitetty kuvassa 1.

KUVA 1. Työskentelytaparyhmien pysyvydet ja siirtymät (frekvenssit, suluissa sovitetut jäännökset) ensimmäisen kouluvuoden aikana

3.1.3. Perheen taustatekijät lapsen työskentelytaparyhmän ennustajana

Seuraavaksi tarkasteltiin multinominaalisella regressioanalyysillä kuinka eri perhetekijät ennustivat työskentelytaparyhmään kuulumista ensimmäisellä mittauskerralla eli ensimmäisen luokan syksyllä. Syksyn mittauksien mukaiset taitotasot lukemisessa ja matematiikassa kontrolloitiin malleissa.

Tulokset osoittivat, että sisarusten olemassaolo oli yhteydessä ryhmäjäsennyteen. Verrattuna lapsiin, joilla oli sisaruksia, ainoiden lapsen oli tilastollisesti merkitsevästi todennäköisempää kuulua ryhmään ”maladaptiiviset” kuin ”ryhmään ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” ($B=1.57, p<.05, Wald=4.40$). Ainoat lapset kuuluivat ensimmäisen luokan syksyllä myös viitteellisesti todennäköisemmin ryhmään ”maladaptiiviset” verrattuna adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään kuin lapset, joilla oli sisaruksia ($B= 1.14, p<.10, Wald=3.37$). Jatkotarkastelu osoitti kuitenkin edellä kuvattujen tulosten riippuvan lapsen sukupuolesta ($B=21.02, p<.001, Wald=207.94$ ja $B=-2.58, p<.10, Wald=3.13$): tytöt, jotka olivat ainoita lapsia kuuluivat todennäköisemmin (käytännössä kaikki) ryhmään ”adaptiiviset” verrattuna ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” ryhmään ($B=20.24, p<.001, Wald=280.24$). Pojilla vastaavaa yhteyttä ei löytynyt. Sen sijaan pojille, jotka olivat ainoita lapsia oli todennäköistä kuulua ryhmään ”maladaptiiviset” verrattuna adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään ($B=1.97, p<.05, Wald=4.70$). Tyttöillä vastaavaa yhteyttä ei löytynyt.

Tutkittaessa perhemuodon yhteyttä ryhmäjäsennyteen, perhemuodolla ei havaittu päävaikutusta. Sen sijaan havaittiin tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus perhemuodon ja lapsen sukupuolen välillä ($B=19.51, p<.001, Wald=83.24$). Tulokset osoittivat, että uusperheiden tytöt kuuluivat yksinhuoltajaäitien tyttöjä todennäköisemmin ryhmään ”adaptiiviset” verrattuna ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” ryhmään ($B=20.89, p<.001, Wald=172.41$). Uusperheen tyttöjä, joilla ryhmäjäsennytenä olisi ollut ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” ei aineistossa ollut yhtään.

Tutkittaessa äidin koulutuksen yhteyttä ryhmäjäsennyteen, ei havaittu tilastollisesti merkitseviä päävaikutuksia. Äidin koulutuksen ja lapsen sukupuolen välillä havaittiin kuitenkin olevan yhdysvaikutusta ($B=19.06, p<.001, Wald=151.43$). Tulokset osoittivat, että tytöt, joiden äidillä ei ollut ammatillista koulutusta, kuuluivat todennäköisemmin ryhmään ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” kuin ryhmään ”maladaptiiviset” ($B=19.86, p<.001, Wald=211.16$). Pojilla vastaavaa yhteyttä ei havaittu. Tuloksen tulkinnassa on syytä ottaa huomioon, että tyttöjä, joiden äidillä ei ollut ammatillista koulutusta ryhmässä ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” oli kaksi, muissa ryhmissä ainoastaan yksi.

Isän koulutuksella tai vanhempien työtilanteella ei ollut tilastollisesti merkitsevää päävaikutusta tai sukupuoliyhdysvaikutusta työskentelytaparyhmäjäsennyteen.

3.1.4. Perheen taustatekijät työskentelytapojen kehityksen ennustajana

Seuraavaksi tutkittiin olivatko perhetekijät yhteydessä mittauskertojen välillä tapahtuneeseen muutokseen työskentelytaparyhmässä. Analyyseissä syötettiin yhdeksi selittäväksi tekijäksi ensimmäisen mittauskerran työskentelytaparyhmäjäsennyys, jotta sen vaikutus saatiin kontrolloitua.

Perhemuodolla ei havaittu olevan päävaikutusta lapsen työskentelytaparyhmäjäsennydessä tapahtuneisiin siirtymiin, mutta sukupuolen ja perhemuodon välillä havaittiin olevan yhdysvaikutusta ($B=3.21$, $p<.05$, $Wald=4.10$ ja $B=16.79$, $p<.001$, $Wald=112.06$). Tuloksena havaittiin, että ydinperheiden tyttöihin verrattuna yksinhuoltajaäitien tytöt siirtyivät ensimmäisen kouluvuoden aikana viitteellisesti todennäköisemmin ryhmään ”maladaptiiviset” kuin ryhmään ”adaptiiviset” ($B=1.57$, $p<.10$, $Wald=2.99$) ja kuitenkin todennäköisemmin ryhmään ”adaptiiviset” verrattuna ryhmään ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” ($B=18.98$, $p<.001$, $Wald=436.52$). Ensimmäisen luokan keväällä yksinhuoltajaäidin tyttäristä yksikään ei kuulunut ryhmään ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset työskentelytavat”.

Tulokset äidin koulutuksen vaikutukselle osoittivat viitteellisesti, että jos äidillä ei ollut ammatillista koulutusta, lapsi siirtyi keväällä todennäköisemmin ryhmään ”maladaptiiviset” kuin ryhmään ”adaptiiviset” ($B=1.34$, $p<.10$, $Wald=3.80$) verrattuna lapsiin, joiden äidillä oli jonkinlainen ammatillinen koulutus. Äidin koulutuksen ja lapsen sukupuolen välillä ei havaittu yhdysvaikutusta.

Tuloksena havaittiin myös äidin työtilanteella olevan päävaikutusta. Jos äiti oli työelämässä, lapsi siirtyi todennäköisemmin ”adaptiiviset” ryhmään kuin ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” ryhmään ($B=1.02$, $p<.10$, $Wald=2.92$). Äidin työtilanteella ja lapsen sukupuolella ei havaittu yhdysvaikutusta.

Isän työtilanteella ei havaittu olevan päävaikutusta, mutta sen sijaan sillä havaittiin olevan tilastollisesti merkitsevä sukupuoliyhdysvaikutus ($B=-15.88$, $p<.001$, $Wald=76.07$): tytöt, joiden isät olivat työelämässä siirtyivät epätodennäköisemmin ryhmään ”adaptiiviset” kuin ryhmään ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” ($B=-15.50$, $p<.001$, $Wald=176.44$). Pojilla vastaavaa yhteyttä ei havaittu.

Sisarusten määrällä tai isän koulutustaustalla ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää päävaikutusta tai sukupuoliyhdysvaikutusta työskentelytaparyhmäjäsennyksissä tapahtuneisiin siirtymiin.

3.2. Muuttujakeskeinen lähestymistapa

3.2.1. Perhetekijät työskentelytapojen lähtötason selittäjinä

Tarkasteltaessa perhetekijöiden yhteyttä yksittäisiin työskentelytapamuuttujiin kovarianssianalyysin avulla havaittiin ainoastaan kaksi tilastollisesti merkitsevää tai viitteellisesti merkitsevää tulosta. Ensimmäisenä tuloksena havaittiin, että koko aineiston tasolla sisarusten määrä oli suuntaa-antavasti yhteydessä opettajan arvioon lapsen työskentelytavoista ($F(1)=3.17$, $p<.10$). Yhdysvaikutuksen lapsen sukupuoli X sisarusten lukumäärä tarkastelu kuitenkin osoitti tuloksen olevan erilainen riippuen lapsen sukupuolesta ($F(1)= 4.67$, $p<0.05$). Tytöille ja pojille erikseen tehdyt analyysit osoittivat pojilla sisarusten määrän olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä opettajan arvioimiin työskentelytapoihin ($F(1)=4.36$, $p<0.05$). Pojilla, joilla ei ollut sisaruksia, havaittiin esiintyvän opettajan arvioimana enemmän tehtävän välttelyä ($ka=3.22$, $kh=1.37$) verrattuna poikiin, joilla oli sisaruksia ($ka=2.47$, $kh=1.00$). Tyttöillä vastaavaa yhteyttä ei havaittu.

Toisena tuloksena havaittiin isän työelämässä olon olevan suuntaa antavasti yhteydessä tutkijan arvioimaan tehtävää välttelevään työskentelytapaan ($F(1)= 2,94$, $p<.10$). Työelämässä olevien isien lapsien havaittiin suuntaa antavasti käyttävän vähemmän tehtävää välttelevää työskentelytapaa ($ka=1.10$, $kh=1.31$) kuin lapsien joiden isät olivat työelämän ulkopuolella ($ka=2.03$, $kh=1.56$). Lapsen sukupuoli ei vaikuttanut tulokseen.

Muiden perhetekijöiden ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä lapsen käyttämiin työskentelytapoihin ensimmäisen luokan syksyllä. Myöskään sukupuolen ja muiden perhetekijöiden yhdysvaikutuksista mikään ei tullut tilastollisesti merkitseväksi.

3.2.2. Perhetekijät työskentelytapojen kehityksen selittäjinä

Seuraavaksi tarkasteltiin ovatko perhetekijät yhteydessä lapsen työskentelytavoissa tapahtuvaan kehitykseen. Tätä tarkasteltiin selittämällä työskentelytapaa keväällä työskentelytavan syksyn lähtötason kontrolloinnin jälkeen. Kovarianssianalyysien tuloksena havaittiin, että isän työtilanteen ja lapsen ahdistuneisuuden kehityksen välillä oli tilastollisesti suuntaa-antava yhteys ($F(1)=3.78$, $p<.10$). Työelämässä olevien isien lapsilla esiintyi ahdistuneisuuden lähtötason kontrolloinnin jälkeen enemmän ahdistuneisuutta ensimmäisen luokan keväällä ($ka=0.76$, $kh=1.07$) kuin lapsilla,

joiden isät eivät olleet työelämässä ($ka=0.56$, $kh=0.62$). Tulos oli riippumaton sukupuolesta. Isän työtilanteen havaittiin olevan yhteydessä myös opettajan arvioimaan lapsen tehtävää välttelevän työskentelytavan kehitykseen, mutta ainoastaan tytöillä (sukupuoli X työtilanne -yhdysvaikutus: $F(1)=5.85$, $p<.05$). Tytöt, joiden isät olivat työelämän ulkopuolella, käyttivät opettajan arvion mukaan enemmän tehtävää välttelevää työskentelytapaa keväällä ($ka=2.65$, $kh=1.04$) kuin tytöt, joiden isät olivat työelämässä ($ka=1.86$, $kh=0.71$), tehtävän välttelyn lähtötason kontrolloinnin jälkeen ($F(1)=6.17$, $p<.05$). Pojilla vastaavaa yhteyttä ei havaittu.

Perhemuodolla ja lapsen sukupuolella havaittiin olevan yhdysvaikutus ($F(2)=4.13$, $p<.05$) lapsen itsearvioimaan hallintasuuntautuneisuuteen. Tytöille ja pojille erikseen tehdyt analyysit osoittivat perhemuodon olevan yhteydessä poikien hallintasuuntautuneisuuteen ($F(2)=4.68$, $p<.05$): uusperheen pojat olivat hallintasuuntautuneempia ($ka=4.02$, $kh=0.39$) kuin ydinperheen pojat ($ka=2.77$, $kh=0.17$) (LSD). Tytöillä vastaavaa tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei havaittu.

Myös äidin ammattikoulutuksella havaittiin olevan lapsen sukupuolesta riippumaton suuntaantava yhteys lapsen kevään hallintasuuntautuneisuuteen ($F(3)=2.6$, $p<.10$). Parittaiset vertailut (LSD) osoittivat, että ammattikoulu äidin korkeimpana tutkintona ($ka=3.20$, $kh=0.19$) oli yhteydessä lapsen hallintasuuntautuneisiin työskentelytapoihin verrattuna siihen, ettei äidillä ole ollenkaan ammatillista koulutusta ($ka=2.32$, $kh=0.32$) ja siihen, että jos äidillä on opistotason koulutus ($ka=2.65$, $kh=0.15$).

Koko aineiston tasolla äidin työtilanteella ja lapsen sosiaalisen tukeutumisen kehityksellä ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä, mutta äidin työtilanteen ja lapsen sukupuolen välillä havaittiin olevan yhdysvaikutusta ($F(3)=3.00$, $p<.05$). Tämän vuoksi analyysit tehtiin erikseen tytöille ja pojille. Tuloksena havaittiin äidin työtilanteen vaikuttavan vain poikien sosiaaliseen tukeutumiseen ($F(3)=5.13$, $p<.05$). Parittaiset vertailut (LSD) osoittivat, että työttömien äitien pojat käyttivät enemmän sosiaalista tukeutumista ($ka=3.85$, $kh=0.59$) kuin työelämässä ($ka=1.45$, $kh=0.16$) tai kotiäitinä ($ka=1.57$, $kh=0.32$) olleiden äitien pojat.

Sisarusten olemassa olon tai isän koulutustaustan ei havaittu olevan yhteydessä lapsen työskentelytavoissa tapahtuneeseen kehitykseen. Myöskään lapsen sukupuolen ja sisarusten olemassa olon tai sukupuolen ja isän koulutustaustan välillä ei havaittu yhdysvaikutusta tarkasteltaessa niiden yhteyttä työskentelytapoihin.

4. POHDINTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella perheeseen liittyvien demograafisten taustatekijöiden yhteyttä lapsen ensimmäisellä luokalla käyttämiin työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen. Haluttiin selvittää myös eroaako perhetekijöiden mahdollinen vaikutus tytöillä ja pojilla. Tätä pyrittiin selvittämään sekä muuttujakeskeisestä että henkilökeskeisestä näkökulmasta. Tuloksena havaittiin, että ensimmäisen kouluvuoden aikana lapset voitiin ryhmitellä sen mukaan, millaisia työskentelytapoja he käyttivät. Työskentelytavat osoittautuivat myös melko pysyviksi jo ensimmäisellä luokalla. Tulokset osoittivat myös, että pojilla ainoana lapsena olo, tytöillä äidin ammatillisen koulutuksen puute ja sukupuolesta riippumatta isän asema työelämän ulkopuolella altistivat maladaptiivisille työskentelytavoille. Lisäksi tytöillä yksinhuoltajaäidin kanssa kasvaminen ja isän asema työelämän ulkopuolella sekä sukupuolesta riippumatta äidin ammatillisen koulutuksen puute olivat yhteydessä lapsen työskentelytapojen kehittymiseen haitalliseen suuntaan. Tytöillä ainoana lapsena olo ja kahden vanhemman perheessä kasvaminen puolestaan olivat tyypillisiä adaptiivisten työskentelytapojen taustalla olevia perhetekijöitä. Lisäksi sukupuolesta riippumatta äidin työelämässä mukana olo ja äidin ammattikoulutus sekä pojilla uusperheessä kasvaminen olivat yhteydessä lapsen adaptiivisten ja hallintasuuntautuneiden työskentelytapojen kehitykseen.

4.1. Työskentelytaparyhmät

Henkilösuuntautuneesta tarkastelutavasta käsin tutkimusongelmia lähestyttiin muodostamalla ensin ryhmiä sen mukaan millaisia työskentelytapoja lapset käyttivät. Tyypillisiä työskentelytaparyhmiä löydettiin tässä tutkimuksessa kolme: ”adaptiiviset työskentelytavat”, ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, mutta muuten maladaptiiviset työskentelytavat” ja ”maladaptiiviset työskentelytavat”. Lapset, jotka kuuluivat adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään arvioivat itse omia työskentelytapojaan hallintasuuntautuneiksi ja heillä esiintyi vähän ahdistuneisuutta, tehtävän välttelyä ja avuttomuutta. Tämä vastaa hyvin useissa tutkimuksissa todettua kuvaa optimistisista ja tehtäväsuuntautuneista työskentelytavoista (Cantor, 1990; Dweck, 1986; Hokoda ym., 1989; Nurmi ym., 2001).

Toisen ryhmän muodostivat lapset, jotka itse arvioivat työskentelytapojaan hallintasuuntautuneiksi, mutta joilla esiintyi myös tehtävän välttelyä, ahdistuneisuutta ja avuttomuutta. Positiivinen kuva omista työskentelytavoista, mutta samalla haitallisten

työskentelytapojen esiintyminen muistuttaa hieman esimerkiksi Cantorin (1990), Erosen ym. (1998) ja Määttä ym. (2002) kuvailemaa defensiivis-pessimististä työskentelytapaa, jossa tehtävän eteen nähtiin vaivaa, mutta samalla koettiin negatiivisia tunteita ja madallettiin onnistumisodotuksia.

Kolmanteen ryhmään kuuluvilla lapsilla esiintyi ahdistuneisuutta, tehtävän välttelyä ja avuttomuutta, ja he myös itse arvioivat käyttävänsä vähemmän hallintasuuntautuneita työskentelytapoja. Tämä ryhmä muistuttaa siis eniten tyypillisesti haitallisiksi määriteltyjä työskentelytapoja, kuten itseä vahingoittavaa työskentelytapaa tai opittua avuttomuutta (esim. Berglas & Jones, 1978; Dweck & Reppucci, 1978; Onatsu-Arviolommi ym. 2002). Sekä ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, mutta muuten maladaptiiviset työskentelytavat” ja ”maladaptiiviset työskentelytavat” voidaan katsoa haitallisiksi lapselle työskentelytapojen näkökulmasta, sillä molemmissa on maladaptiivisille työskentelytavoille tyypillisiä piirteitä kuten ahdistuneisuutta, tehtävän välttelyä ja avuttomuutta. Kolmen ryhmän ratkaisu oli kuitenkin mielekkäämpi kuin vain erottelu adaptiivisten ja maladaptiivisten työskentelytapojen välillä, sillä aikaisemmissa tutkimuksissa (Eronen ym, 1998; Määttä ym., 2002) on myös havaittu defensiivis-pessimistisiä työskentelytapoja käyttävien ja muuten haitallisia työskentelytapoja käyttävien lasten eroavan kouluasuoritusissa.

Isoin osa lapsista kuului sekä syksyllä että keväällä adaptiivisten työskentelytapoja käyttävien ryhmään. Maladaptiivisten työskentelytapojen ryhmään kuului hieman alle puolet lapsista koulua aloittaessa ja osuus väheni keväeseen mennessä. Ryhmäjäsensuus osoittautui myös siinä mielessä pysyväksi, että jos oli syksyllä kuulunut joko adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään tai ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, muuten maladaptiiviset” ryhmään, niin oli todennäköistä kuulua vastaavaan ryhmään myös keväällä. Lisäksi havaittiin, että jos kuului adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään syksyllä, niin oli epätodennäköistä kuulua jompaankumpaan haitallisten työskentelytapojen ryhmistä keväällä. Jos puolestaan kuului syksyllä jompaan kumpaan haitallisten työskentelytapojen ryhmistä, niin oli epätodennäköistä keväällä kuulua adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään. Tästä voidaan päätellä, että ensimmäisen kouluvuoden aikana ei tapahtunut enää merkittäviä muutoksia työskentelytavoissa. Tämä tulos on linjassa aikaisempien tutkimuksien kanssa, joissa on havaittu työskentelytapojen olevan jo suhteellisen pysyviä ensimmäisen kouluvuoden aikana (Onatsu-Arviolommi ym. 2002).

4.2. Perhetekijöiden yhteydet työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen

Sisarusten olemassa olo. Sekä muuttuja- että henkilökeskeisestä näkökulmasta tarkasteltuna havaittiin lapsen aseman ainoana lapsena perheessään olevan yhteydessä maladaptiivisiin työskentelytapoihin. Kummallakin lähestymistavalla yhteys havaittiin koskien vain työskentelytapojen lähtötasoa. Tuloksen havaittiin olevan riippuvainen sukupuolesta: henkilösuuntautuneesta näkökulmasta havaittiin pojille olevan todennäköisempää kuulua ryhmään ”maladaptiiviset työskentelytavat”. Muuttujakeskeisestä puolestaan havaittiin, että pojat, jotka olivat ainoita lapsia, käyttivät myös opettajan arvion mukaan enemmän tehtävää välttelevää työskentelytapaa. Ainoana lapsina oleville pojille vaikuttaisi näin ollen olevan suurempi riski käyttää oppimisen kannalta maladaptiivista, tehtävää välttelevää työskentelytapaa. Tulos poikkeaa Mäen ym. (2013) tuloksista, sillä he havaitsivat yksilapsisesta perheestä tuleville lapsille tehtäväsuuntautuneisuuden olevan tyypillistä. Sen sijaan tyttöjen kohdalla saatiin viitteitä päinvastaisesta, Mäen ym. (2013) tuloksia tukevasta tuloksesta: ainoana lapsena oleville tytöille oli ominaisempaa käyttää hallintasuuntautunutta työskentelytapaa. Samansuuntaisia tuloksia on havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa lapsen sukupuolen ja työskentelytapojen suhteen (Aunola, Stattin, Nurmi, 2000; Hirvonen, Georgiou, Lerkkanen, Aunola, & Nurmi, 2010; Kervinen & Aunola, 2013; Onatsu-Arviolommi & Nurmi, 2000): tytöille on tyypillisempää hallintasuuntautuneisuus ja pojille puolestaan tehtävän välttely. Näissä aiemmissa tutkimuksissa ei kuitenkaan ole huomioitu sisaruksien määrää. Tämä voisi osaltaan selittää sen, miksi tutkimustulokset poikkeavat poikien kohdalla Mäen ym. (2013) tuloksista, sillä kyseisessä tutkimuksessa ei puolestaan huomioitu sukupuolieroja.

Perhemuoto. Sekä muuttujakeskeistä että henkilökeskeisestä näkökulmasta tarkasteltuna havaittiin perhemuodon olevan yhteydessä lapsen käyttämien työskentelytapojen kehitykseen ensimmäisen kouluvuoden aikana. Muuttujakeskeisestä näkökulmasta havaittiin, että uusperheiden poikien työskentelytavat kehittyivät ensimmäisen kouluvuoden aikana hallintasuuntautuneemmiksi verrattuna sekä ydinperheiden poikiin että koko aineiston keskiarvoon. Tämä on siinä mielessä päinvastainen kuin aikaisemmat tutkimustulokset, sillä hallintasuuntautuneisuuden on havaittu olevan tyypillisempää tytöille kuin pojille (Hirvonen ym. 2010) ja Onatsu-Arviolommin ja Nurmen (1997) tekemän tutkimuksen mukaan nimenomaan muu kuin ydinperheen kanssa asuminen altistaisi alisuoriutumiseksi. Tulokset voisivat viitata siihen suuntaan, että uusperhe perhemuotona ei välttämättä ole suoraviivaisesti yhteydessä lapsen kannalta haitalliseen kehitykseen. Voi myös olla, että uusperhe perhemuotona tukee jossain määrin juuri poikien hallintasuuntautuneita

työskentelytapoja, esimerkiksi isojen perhesuhteiden muutoksien myötä on tarjoutunut pojille tilanteita, joissa on ollut palkitsevaa toimia hallintasuuntautuneesti. Muuten tässä tutkimuksessa on havaittu pojille olevan tyypillisempää tehtävän välttely.

Henkilökeskeisestä näkökulmasta puolestaan havaittiin yksinhuoltajaäitien tyttöjen siirtyvän keväällä epätodennäköisemmin ryhmään ”adaptiiviset” kuin ryhmään ”maladaptiiviset, muttei ahdistuneet” verrattuna ydinperheen tyttöihin. Vastaavasti havaittiin myös uusperheiden tytöille olevan todennäköisempää kuulua syksylläryhmään ”adaptiiviset” kuin ryhmään ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, mutten maladaptiiviset” verrattuna yksinhuoltajaäitien tyttöihin. Toisin sanoen yksinhuoltajaäitien tytöille oli tyypillisempää kuulua maladaptiivisten työskentelytapojen ryhmään kuin adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään verrattuna ydin- ja uusperheiden tyttöihin. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu ydinperheen perhemuotona olevan yhteydessä parempaan suoriutumiseen koulussa (Ginsburg & Bronstein, 1993). Nämä tutkimustulokset tukevat tätä siinä mielessä, että kahden aikuisen perhe perhemuotona vaikuttaisi olevan yhteydessä myös adaptiivisempiin työskentelytapoihin verrattuna yksinhuoltajaperheisiin.

Lisäksi tuloksissa havaittiin ydinperheen tyttöihin verrattuna yksinhuoltajaäitien tyttöjen siirtyvän todennäköisemmin ryhmään adaptiiviset työskentelytavat verrattuna ryhmään ”itsearvioituna hallintasuuntautuneet, mutta mutten adaptiiviset työskentelytavat”. Tämä tulos on hieman ristiriidassa aiempien tulosten kanssa, ja se saattaa johtua siitä, että ryhmäkoot olivat huomattavan pienet.

Vanhempien työtilanne. Muuttujakeskeisestä näkökulmasta tarkasteltuna havaittiin isän aseman työelämän ulkopuolella olevan yhteydessä lapsen tehtävää välttelevään työskentelytapaan ja sen kehitykseen ensimmäisellä luokalla. Tulos ei ollut riippuvainen lapsen sukupuolesta. Työskentelytavat kehittyivät enemmän tehtävää välttelevään suuntaan lapsilla, joiden isät olivat työelämän ulkopuolella. Henkilösuuntautuneesta näkökulmasta havaittiin tytöille, joiden isät olivat työelämän ulkopuolella olevan epätodennäköistä siirtyä adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään. Pojilla vastaavaa ei havaittu. Tämä tukee siis muuttujakeskeisen analyysitavan tulosta, jolloin isän työelämän ulkopuolella olo olisi viitteellisesti yhteydessä maladaptiivisiin työskentelytapoihin. Hieman ristiriitaisesti havaittiin tosin, että isän työelämässä mukana olo oli yhteydessä lapsen lisääntyneeseen ahdistuneisuuteen ensimmäisen kouluvuoden aikana. Henkilösuuntautuneesta näkökulmasta tarkasteltuna puolestaan havaittiin, että jos äiti oli töissä, siirtyminen adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään ensimmäisen kouluvuoden aikana oli todennäköistä. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu vanhempien korkeamman sosioekonomisen aseman olevan yhteydessä parempaan kouluasuoriutumiseen (Gisburg & Bronstein, 1993). Kaiken kaikkiaan tämän

tutkimuksen tulokset antavat myös hieman viitteitä siitä, että vanhempien työelämässä mukana olo verrattuna työttömyyteen saattaisi olla yhteydessä lapsen käyttämiin adaptiivisempiin työskentelytapoihin, vaikka toisaalta viitteitä oli myös siitä, että isän työelämässä mukana olo saattaa olla yhteydessä myös lapsen lisääntyneeseen ahdistukseen.

Muuttujakeskeisestä näkökulmasta tarkasteltuna havaittiin myös äidin työttömyyden olevan yhteydessä poikien lisääntyneeseen sosiaaliseen tukeutumiseen kevään mittauksissa. Tämä voisi johtua siitä, että työttömänä oleva vanhempi on paremmin lapsen saatavilla, jolloin lapsi omaksuu tukeutumisen omiin työskentelytapoihinsa. Aikaisemman tutkimustiedon puitteissa ei kuitenkaan pysty määrittelemään missä määrin sosiaalinen tukeutuminen olisi haitallinen työskentelytapa.

Vanhempien ammatillinen koulutus. Tässä tutkimuksessa isän ammatillisen koulutuksen ei havaittu olevan yhteydessä lapsen työskentelytapoihin tai niiden kehitykseen kummastakaan näkökulmasta tarkasteltuna. Äidin koulutuksen puolestaan havaittiin olevan yhteydessä lapsen työskentelytapoihin sekä muuttuja- että henkilösuuntautuneesta näkökulmasta. Muuttujakeskeisestä näkökulmasta tarkasteltuna havaittiin, että ammattikoulu äidin korkeimpana tutkintona oli yhteydessä lapsen itsearvioimiin hallintasuuntautuneisiin työskentelytapoihin. Henkilösuuntautuneesta näkökulmasta tarkasteltuna havaittiin lapsien, joiden äideillä ei ollut ammatillista koulutusta kuuluvan epätodennäköisemmin adaptiivisten työskentelytapojen ryhmään kuin haitallisten työskentelytapojen ryhmään. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu vanhempien korkeamman koulutuksen olevan yhteydessä hallintasuuntautuneisiin työskentelytapoihin (Mägi ym. 2013) ja parempaan koulusuoriutumiseen (Burchinal ym. 2002). Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan havaittu eroja korkeimmin koulutettujen äitien ja muiden välillä.

4.3. Yhteenveto

Tämän tutkimuksen mukaan jo ensimmäistä luokkaa käyvistä lapsista pystyttiin muodostamaan ryhmiä heidän tyypillisten työskentelytapojensa mukaan, ja lisäksi työskentelytapojen havaittiin olevan suhteellisen pysyviä ensimmäisen kouluvuoden aikana. Tutkimuksen mukaan voidaan myös todeta, että pojilla asema perheen ainoana lapsena, tytöillä isän asema työelämän ulkopuolella ja yksinhuoltajaäidin kanssa kasvaminen ja sukupuolesta riippumatta äidin vähäinen koulutus ja isän asema työelämän ulkopuolella näyttäisivät viitteellisesti olevan yhteydessä lapsen maladaptiivisiin työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen ensimmäisen kouluvuoden aikana, ja puolestaan pojilla

uusperhe, työillä ainoana lapsena olo ja sukupuolesta riippumatta äidin työelämässä mukana olo adaptiivisiin työskentelytapoihin.

Koska perhe on lapsen merkityksellisin kehitysympäristö (Leinonen, 2004) on kiinnostavaa tietää, mitkä sen piirteet altistavat lapsen kannalta haitallisille kehityspoluille. Kun tiedetään mitkä perhetekijät voisivat olla tällaisia tekijöitä, voidaan helpommin kohdistaa tukea sellaisille perheille ja lapsille, joilla altistavia piirteitä on havaittu. Perhetekijöiden ollessa suhteellisen pysyviä lapsen elämässä, on tuen on kohdistuttava muihin tekijöihin lapsen perhe- ja oppimisympäristössä. Tässä tutkimuksessa havaitut yhteydet perhetekijöiden ja lasten työskentelytapojen välillä eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti tarkasteltuna kovin selkeitä. Voidaankin tulkita, että perheeseen liittyvät demograafiset taustatekijät eivät ole tämän tutkimuksen mukaan ensimmäisen luokan aikana enää kovinkaan vahvasti yhteydessä lapsen työskentelytapoihin.

On luonnollista, että perheeseen liittyvät demograafiset tekijät selittävät vain osittain lapsen työskentelytapoja, sillä perheeseen liittyvistä tekijöistä on havaittu esimerkiksi kasvatustyylien, vanhempien uskomuksien ja hyvinvoinnin olevan yhteydessä lapsen työskentelytapoihin (ks. Mm. Kervinen & Aunola, 2013; Aunola ym., 2002; Onatsu-Arviolommi ym., 1998). Onkin mahdollista, että demograafisia perhetekijöitä enemmän perheympäristössä vaikuttaa esimerkiksi vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus (Weiser & Riggio, 2009). On myös todennäköistä, että perhetekijät toimivat tärkeinä taustamuuttujina muiden tekijöiden perheessä selittäessä paremmin työskentelytapoja. Toisaalta voi myös olla, että työskentelytavat ovat kehittyneet jo suhteellisen pysyviksi ennen ensimmäistä kouluvuotta, jolloin tämä tutkimus ei tavoittanut perheen taustatekijöiden ja työskentelytapojen välistä yhteyttä. Tästä johtuen olisi mielekäästä tehdä jatkotutkimusta perheeseen liittyvien taustatekijöiden yhteydestä lapsen työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen jo nuoremmilla, päivähoitoikäisillä lapsilla.

Tämän tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää sitä, että aikaisempaa tutkimustietoa aiheesta on niukasti, jolloin nämä tulokset antavat hyvin näkökulmaa siihen missä määrin perheen taustatekijät ovat yhteydessä työskentelytapoihin ja työskentelytapojen kehitykseen (ks. Aunola, 2000). On myös huomionarvoista, että vastaavanlaista ryhmittelyä työskentelytapojen mukaan ei ole tietävästi tehty näin nuorilla lapsilla (ks. Esim. Määttä ym. 2002; Eronen ym., 1998). Tämän tutkimuksen vahvuutena voidaan pitää myös sen pitkittäistutkimusasetelmaa, joka mahdollistaa kehityksen tarkastelun. Tutkimuksen tuloksia yleistettäessä on tärkeää kuitenkin huomioida myös muutamia tutkimukseen liittyviä rajoituksia. Ensinnäkin suurin osa tuloksista oli tilastollisesti vain suuntaa-antavia. Toisekseen työskentelytapojen ryhmittelyn vuoksi osassa analyysjä otoskoot jäivät huomattavan pieniksi ja joihinkin ryhmiin ei tullut yhtään jäsentä. Tämä voi olla vaikuttanut tuloksiin siten, että suuremmilla osaotoksilla tutkittaessa olisi mahdollista, että merkityksellisiä

tuloksia nousisi enemmän esille. Toisaalta pieni otoskoko lisää sattuman vaikutuksen mahdollisuutta. Kolmanneksi tuloksia tarkasteltaessa on huomioitava myös se, että lapsen itsearvioiman hallintasuuntautuneisuuden mittarin reliabiliteetti oli melko heikko. Lisäksi on huomioitava, että pitkittäisaineistoksi kahden mittauskerran seuranta-aika on melko lyhyt.

Jatkotutkimusta olisikin aiheellista tehdä juuri näihin tutkimuksen vahvuuksiin ja rajoituksiin liittyen. Koska aiheesta on melko niukasti tutkimustietoa, olisi tutkimuksen toistaminen mielekästä tulosten luotettavuuden lisäämiseksi. Esimerkiksi pidemmällä seuranta-ajalla mahdollisesti jo nuoremasta iästä alkaen ja isommilla otoksilla toteutettuna voisi hyvin täydentää tämän tutkimuksen antamaa tietoa.

Kaiken kaikkiaan tämän tutkimuksen perusteella voisi todeta, että erilaiset perheen demograafiset taustatekijät ovat varsin vähäisissä määrin yhteydessä lapsen työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen ensimmäisellä luokalla. Pojilla asema perheen ainoana lapsena, tytöillä isän asema työelämän ulkopuolella ja yksinhuoltajaäidin kanssa kasvaminen ja sukupuolesta riippumatta äidin vähäinen koulutus ja isän asema työelämän ulkopuolella näyttäisivät viitteellisesti olevan yhteydessä lapsen maladaptiivisiin työskentelytapoihin ja niiden kehitykseen ensimmäisen kouluvuoden aikana, ja puolestaan pojilla uusperhe, tytöillä ainoana lapsena olo ja sukupuolesta riippumatta äidin työelämässä mukana olo adaptiivisiin työskentelytapoihin. Tutkimuksen tulokset tukevat käsitystä siitä, että työskentelytavat ovat kehittyneet suhteellisen pysyviksi jo ensimmäiseen kouluvuoteen mennessä. Tulokset tukevat toisaalta myös sitä, että perheeseen liittyvillä tekijöillä on merkitystä lapsen työskentelytapojen kehityksessä, mutta tämä ei vaikuttaisi olevan enää kovin suuri ensimmäisen kouluvuoden aikana. Näin ollen voidaan todeta, että mikäli halutaan tukea myönteisten työskentelytapojen kehitystä tai mahdollisesti ennalta ehkäistä haitallisten kehittymistä, sen täytyy tapahtua jo ennen kouluikää.

5. LÄHTEET

- Ames, C. & Archer, J. (1988). Achievement goals in the classroom: Students' learning strategies and motivation processes. *Journal of Educational Psychology*, 80, (3), 260-267.
- Aunola, K. (2000). Miksi lapsi menestyy heikosti koulussa? Perhe ja koulu suoritusstrategioiden kehitysympäristönä. *Psykologia*, 3, 271-279.
- Aunola, K. & Nurmi, J.-E. (2006). Achievement Beliefs Scale for Children (ABS-C). Unpublished test material. University of Jyväskylä. Finland.
- Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2006). Valo - vanhemmat, opettajat ja lapsen oppiminen. *Erika. Erityisopetuksen tutkimus- ja menetelmätieto*, 3, 5-8.
- Aunola, K., Nurmi, J.-E., Niemi, P., Lerkkanen, M.-K. & Rasku-Puttonen, H. (2002). Developmental dynamics of achievement strategies, reading performance, and parental beliefs. *Reading Research Quarterly*, 37, (3), 310-327.
- Aunola, K., Stattin, H. & Nurmi, J.-E. (2000) Parenting styles and adolescents' achievement strategies. *Journal of Adolescence*, 23, 205-222.
- Berglas, S. & Jones, E. (1978). Drug choice as a self-handcapping strategy in response to noncontingent success. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, (4), 405-417.
- Bergman, L. R. & El-Khoury, B.M. (1999). Studying individual patterns of development using I-states as objects analysis (ISOA). *Biometrical Journal*, 41, 753-770.
- Burchinal, M., Peisner-Feinberg, E., Pianta, R., & Howes, C. (2002). Development of academic skills from preschool through second grade: Family and classroom predictors of developmental trajectories. *Journal of School Psychology*, 40, (5), 415-436.
- Cantor, N. (1990). From thought to behavior: "Having" and "doing" in the study of personality and cognition. *American Psychologist*, 45, 735-750.
- Diener, C.I. & Dweck, C.S. (1978). An analysis of learned helplessness: Continuous changes in performance, strategy, and achievement cognitions following failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 451-462.
- Dweck, C. S. (1986). Motivational process affecting learning. *American Psychologist*, 10, 1040-1048.
- Dweck, C. S. & Reppucci, N.D. (1973). Learned helplessness and reinforcement responsibility in children. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25, (1), 109-116.
- Elliot, E., & Dweck, C. (1988). Goals: An approach to motivation and achievement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, (1), 5-12.

- Eronen, S., Nurmi, J.-E & Salmela-Aro, K. (1998). Optimistic, defensive-pessimistic, impulsive and self-handicapping strategies in university environments. *Learning and Instruction*, 8, (2), 159-177.
- Fincham, F., Hokoda, A, & Sanders, R. Jr. (1989). Learned Helplessness, Test Anxiety, and Academic Achievement: A Longitudinal Analysis. *Child Development*, 60, 138-145.
- Georgiou, G., Hirvonen, R., Liao, C.-H., Manolitsis, G., Parrila, R., & Nurmi, J.-E. (2011). The role of achievement strategies on literacy acquisition across languages. *Contemporary Educational Psychology*, 36, (2), 130-141.
- Ginsburg, G.S., & Bronstein, P. (1993). Family factors related to children's intrinsic/extrinsic motivational orientation and academic performance. *Child Development*, 64, 1461-1474.
- Gonzalez, A.-L., & Wolters, C. (2006). The relation between perceived parenting practices and achievement motivation in mathematics. *Journal of Research in Childhood Education*. 21. (2). 203-217.
- Hirvonen, R., Georgiou, G., Lerkkanen, M.-K., Aunola, K. & Nurmi, J.-E. (2010). Task-focused behaviour and literacy development: a reciprocal relationship. *Journal of Research in Reading*, 33 (3), 302-319.
- Hokoda, A., Fincham, F. & Diener, C. (1989). The effect of social comparison information on learned helplessness and mastery-oriented children in achievement settings. *European Journal of Social Psychology*, 19, 527-542.
- Ikäheimo, H. (1996). Matematiikan keskeisten käsitteiden diagnoosi. Helsinki: Oy Opperi Ab.
- Kervinen, S. & Aunola, K. (2013). Vanhempien kasvatustyylien yhteys lasten koulussa käyttämiin työskentelytapoihin. *Psykologia*, 48, (1), 4-16,82.
- Koivunen, T. (2002). Oppiainekohtaisen motivaation kehitys kahden ensimmäisen kouluvuoden aikana. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Leinonen, J. (2004). Vanhemmuus lapsen kasvu ympäristön osana. *Psykologia*, 39, 176-195.
- Määttä, S., Stattin, H. & Nurmi, J.-E. (2002). Achievement strategies at school: types and correlates. *Journal of Adolescence*, 25, 31-46.
- Mägi, K., Torppa, M., Lerkkanen, M.-K., Poikkeus, A.-M., Rasku-Puttonen, H. & Nurmi, J.-E. (2013). Developmental profiles of task-avoidant behaviour and reading skills in grades 1 and 2. *Learning and Individual Differences*, 23, 22-31.
- Nurmi, J.-E., Aunola, K., Salmela-Aro, K. & Lindroos, M. (2003). The role of success expectation and task-avoidance in academic performance and satisfaction: Three studies on antecedents, consequences and correlates. *Contemporary Educational Psychology*, 28, 59-90.

- Nurmi, J.-E. & Aunola, K. (1998). Observer-rating Scale of Achievement Strategies (OSAS).
Julkaisematonta testimateriaalia, Jyväskylän yliopisto.
- Nurmi, J.-E., Aunola, K. & Onatsu-Arviolommi, T. (2001). Työskentelytavat oppimisvaikeuksien selittäjinä. *Psykologia*, 1-2, 68-73.
- Nurmi, J.-E., Onatsu, T. & Haavisto, T. (1995). Underachievers' cognitive and behavioral strategies— Self-Handicapping at school. *Contemporary Educational Psychology*, 20, 188-200.
- Onatsu-Arviolommi, T., Aunola, K. & Nurmi, J.-E. (2002). The development of achievement strategies and academic skills during the first year of primary school. *Learning and Instruction*, 12, 509-527.
- Onatsu-Arviolommi, T., Aunola, K. & Nurmi, J.-E. (1998). Mothers' and fathers' well-being, parenting styles, and their children's cognitive and behavioural strategies at primary school. *European Journal of Psychology of Education*, 4, 543-556.
- Onatsu-Arviolommi, T. & Nurmi, J.-E. (2000). The role of taskfocused and task-avoidant behaviours in the development of reading and mathematical skills during the first school year: A cross-lagged longitudinal study. *Journal of Educational Psychology*, 92, (3), 478-491.
- Onatsu-Arviolommi, T. & Nurmi, J.-E. (1997) Family background and problems at school and in society: The role of family composition, emotional atmosphere and parental education. *European Journal of Psychology of Education*, 7, (3), 315-330.
- Retelsdorf, J., Köller, O. & Möller, J. (2011). On the effects of motivation on reading performance growth in secondary school. *Learning and Instruction*, 21, (4), 550-559.
- Weiser, D. & Riggio, H. (2009). Family background and academic achievement: does self-efficacy mediate outcomes? *Social Psychology of Education*, 13, 367–383.

Liite 1. Riippumattomien muuttujien keskiarvot ja hajonnat sekä korrelaatiot työskentelytapamuuttujiin syksyllä

	Tutkijan arvioimat:			<u>Työskentelytavat</u>			<u>Ka</u>	<u>Kh</u>
	Sosiaalinen tukeutumien	Ahdistuneisuus	Avuttomuus	Tehtävän välttely	Opettajan arvioima tehtävän välttely	Itsearvioitu hallintasuun- tautuneisuus		
Lukutaito	-.14	-.20*	-.37***	-.34***	-.37***	.38***	-.18	.82
Matematiikka	-.13	-.25**	-.45***	-.38***	-.35***	.25**	15.43	4.45
Sisarusten olemassa olo	-.07	.06	.00	.01	-.13	-.03	1.87	.34
Perhemuoto	.05	.00	.02	-.05	.05	-.12	1.33	.65
<u>Ammatillinen koulutus:</u>								
Äiti	.01	-.11	-.18*	-.17*	-.11	.19*	2.78	.92
Isä	.02	-.10	-.03	-.19*	-.09	.15	2.51	.88
<u>Työtilanne:</u>								
Äiti	-.03	.04	.07	.13	.04	-.02	1.93	1.40
Isä	.02	.20*	.16	.16	.15	-.03	1.17	.73

***p<.001, **p<.01, *p<.05

Liite 2. Riippumattomien muuttujien keskiarvot ja hajonnat sekä korrelaatiot työskentelytapamuuttujiin keväällä

	Tutkijan arvioimat:			<u>Työskentelytavat</u>			<u>Ka</u>	<u>Kh</u>
	Sosiaalinen tukeutumien	Ahdistuneisuus	Avuttomuus	Tehtävän välttely	Opettajan arvioima tehtävän välttely	Itsearvioitu hallintasuun- tautuneisuus		
Lukutaito	-.30***	-.27**	-.31***	-.22**	-.23**	.13	.03	.85
Matematiikka	-.24**	-.22**	-.31***	-.25**	-.18*	.16*	20.05	4.42
Sisarusten olemassa olo	.11	-.04	.05	-.03	-.04	-.02	1.87	.34
Perhemuoto	.02	.06	-.00	-.03	.04	.04	1.33	.65
<u>Ammatillinen</u> <u>koulutus:</u>								
Äiti	-.07	-.04	-.09	-.05	.02	.07	2.78	.92
Isä	-.15	.01	-.08	-.19*	-.09	.20*	2.51	.88
<u>Työtilanne:</u>								
Äiti	.06	.10	.20*	.12	-.04	.05	1.93	1.40
Isä	-.07	.00	.00	-.00	.16	.20*	1.17	.73

***p<.001, **p<.01, *p<.05